

Sládek, Zdeněk; Romportlová, Marta

Československo-maďarské hospodářské styky ve 20. letech : (nástin problematiky a vývoj jejího politicko-obchodního aspektu od r. 1918 do smlouvy z r. 1927)

In: *Otázky dějin střední a východní Evropy. II.* Hejl, František (editor); Kolečka, Josef (editor). Vyd. 1. Brno: Univerzita J.E. Purkyně, 1975, pp. 307-331

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/121271>

Access Date: 17. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

ZDENĚK SLÁDEK - MARTA ROMPORTLOVÁ

ČESKOSLOVENSKO-MAĎARSKÉ HOSPODÁŘSKÉ STYKY VE 20. LETECH

(Nástin problematiky a vývoj jejího politicko-obchodního aspektu
od r. 1918 do smlouvy z r. 1927)

Politické poměry versailleské střední Evropy byly od samého pádu starých monarchií komplikované vrchovatou měrou. O nic jednodušší faktura jejich hospodářského života koexistovala s politickým děním v liniích nikoli snad prostě paralelních, nýbrž jakýmsi kontrapunktem, jehož průběh byl modifikován kromě záměru politického i ne zcela totožnými životními potřebami a dosavadními přirozenými vazbami tohoto citlivého prostoru. Náhlá diskontinuita politického vývoje přinesla dočasnou dezorganizaci a posléze komplexní reorganizaci ekonomiky. Vytvořila celou drůzu problémů, jež v kratších či delších časových úsecích dozrály k řešení, ale než se tak stalo, fungovala ekonomika způsobem často svébytným a vzhledem k průběhu politických událostí někdy až překvapivým.

Globální přehledy ekonomického vývoje jednotlivých středoevropských zemí po roce 1918, spočívající i na tvorbě monografické, jsou dnes už do jisté míry zpracovány.¹ Komparatistické uchopení hospodářské problematiky je zatím jevem sporadickým,² a přitom právě ono je schopno dodat plasticity jak obrazu širších teritorií a seskupení, tak obrazu jejich jednotlivých národních komponent.³ Československo-maďarské hospodářské

¹ Viz např. R. Olšovský, H. Gebauerová, A. Dobrý, A. Pražský, Přehled hospodářského vývoje Československa v letech 1918–1945, Praha 1961; Berend T. Iván, Ránki György, Magyarország gazdasága az első világháború után 1919–1929, Budapest 1966; Ferdinand Tremel, Wirtschafts- und Sozialgeschichte Österreichs, Wien 1969; Z. Landau, J. Tomaszewski, Gospodarka Polski międzywojennej I, II, Warszawa 1967, aj.

² Z. Sládek, Hospodářské styky mezi Československem a státy Balkánského poloostrova v letech 1918–1938, Slovan. hist. stud. XI, 1976, v tisku; týž, Hospodářské styky mezi ČSR a SSSR v meziválečném období, Praha 1971, 205 s.

³ Existuje ovšem velmi četná dobová literatura, již tvoří však převážně novinové

styky a vztahy se na pořad zájmu naší marxistické historiografie zatím vůbec nedostaly.⁴ Přítomná studie je tudíž jistým vkročením do tematiky nové a obsáhlé. U vědomí této skutečnosti pokusili se autoři, vycházejíce pochopitelně ze zázemí vývoje československého, v krátkém úvodu nejdříve vůbec formulovat pokud možno úplný komplex základních otázek hospodářských styků a vztahů těchto dvou sukcesivních⁵ států v letech 1918–1927, jak stojí před naší historiografií. (Další léta do r. 1939 vnášejí do problematiky ještě nové kvality, jež ponechávají autoři k formulaci příležitosti jiné.) V materiálem dokládané části studie pak řeší vybraný problém, časově i věcně vymezený, o němž se domnívají, že je sdostatek nosný právě pro úkol prvního v pořadí bádání. V mezinárodně-politickém kontextu prezentuje peripetie ekonomických, zejména obchodních jednání mezi vládou Československé republiky a horthyovským Maďarskem do r. 1927, kdy je obchodní smlouva postavila na novou bázi. Pokusili se přitom podat alespoň v obrysech i představu o objemu a skladbě československo-maďarského obchodu v letech 1918–1927.

* * *

Aby studium československo-maďarských vztahů v meziválečném období mohlo postihnout předmět svého zájmu v celé jeho obsáhlosti, bude se muset ubírat mnohočetnými cestami. Východiskem nutně bude srovnávací pohled na hospodářský vývoj a vzájemné i zahraniční kontakty západní a východní části monarchie nejméně od poloviny minulého století. (Rok 1867 je tu mezníkem pouze formálním, když kořeny pozdější hospodářské struktury a státní ekonomické politiky sahají dokonce až do nejranějších fází kapitalistického vývoje a nebude možné je opomenout.) V takto získané zpětné perspektivě bude usnadněn přístup k obsáhlému souboru problémů, vzešlých z rozluky Rakousko-Uherska v oblasti průmyslové, zemědělské a zvláště obchodní, dopravní a finanční na státní úrovni i na úrovni jednotlivých kapitálových a produkčních seskupení a vazeb, jak k ní docházelo hluboko do meziválečného období. Nezbytné bude vyloužit, jakými spoji souvisel průběh této odluky a její výsledky s vnitropolitickým a mezinárodním vývojem a jak přímo či zprostředkovaně ovlivňoval události a postoje v každé z partnerských zemí.⁶ Vlastní ekonomické vztahy mezi CSR a Maďarskem jako „novou cizinou“ se opět rozloží do složitě propojené soustavy otázek. Především je bude třeba citlivě periodizovat na pozadí vnitřní politiky, se zřetelem na konkrétní projevy hospodářských zájmů jednotlivých kruhů vládnoucích vrstev na obou stranách a v zapojení do potriánského vývoje mezinárodních vztahů bilaterálních i celoevropských, aniž by byl setřen rys jisté svěbytnosti

a vůbec publicistické komentáře k jednotlivým fázím a komponentům hospodářských styků mezi oběma státy.

⁴ V maďarské literatuře lze najít i souhrnné marxistické zpracování celkové problematiky zahraničního obchodu země: Búzás J., Nagy L., Magyarország külkereskedelme 1919–1945, Budapest 1967; poněkud příbuznou práci československou viz pozn. č. 41.

⁵ Pokud v práci používáme obvyklejšího, byť ne přesného, termínu „stát následní“, je to vždy v právním významu „stát sukcesivní“.

⁶ Viz pozn. 3.

těchto vztahů, o němž byla řeč již v úvodu naší studie. Průběh, objem, sortiment a způsob směny zboží, míra saturace obou trhů tímto zbožím a místo směny v celkových zahraničněobchodních bilancích bude třeba studovat zároveň s vývojem celní a tarifní politiky a smluvních úprav směny od kompenzací a povolovacího řízení až k řádným obchodním smlouvám. Pozornosti bude třeba valutové a vůbec měnové politiky obou zemí, jak nacházely svůj odraz v ekonomických kontaktech i vnitřním vývoji druhého státu a dále otázkám dopravy a tranzitu železničního, silničního a především vodního. Bude třeba srovnat úlohu cizího kapitálu a hospodářsky expanzivní snahy Prahy a Budapešti a pozici těchto snah v kontextu politického uspořádání zejména střední a jihovýchodní Evropy. Předmětem zájmu se budou muset stát společné nebo reciproční hospodářské instituce, ať už kapitálové — výrobní, obchodní, finanční či dopravní — nebo například informační a administrativní. V neposlední řadě budou hodny pozornosti i výsledky komparace některých aspektů sociální politiky obou zemí.⁷

* * *

Jak Československo tak Maďarsko byly před první světovou válkou součástí vnitřního trhu rakousko-uherské monarchie a při studiu jejich pozdější ekonomické vzájemnosti je třeba vzít v potaz výhody i retardující momenty této koexistence. Rakousko-uherské vyrovnání z r. 1867 lze charakterizovat jako záležitost odpovídající zájmům rakouské buržoazie a uherského velkostatku.⁸ Podle klausulí vyrovnávacího dokumentu ekonomické otázky jako obchod, celní zákonodárství, nepřímé daně, oběh peněz, doprava a státní dluhy nepodléhaly ústavněprávní kodifikaci, nýbrž „zweckmässiger in gemeinsamem Einverständnis . . . erledigt werden können“.⁹ Pozice agrární sedmašedesátnické reakce, magnátů, jimž nebyl proti myslí jednostranný rozvoj uherského kapitalistického podnikání, se po následujících třicet let zdála téměř neotřesitelná. Předlitavsko bylo odbytištěm uherského velkostatku a zalitavský trh dával předpoklady pro odbyt průmyslu, surovin a paliv, produkovaných partnerem v monarchii.

Přelom století do této struktury, v její podstatě až do roku 1918 zachované, přinesl změny. Uherský průmysl vznikl opožděně, zato se rozvinul vedle přetrvávající malovýroby náhle (v letech 1890–1910 stoupl počet zaměstnaných v průmyslové výrobě skoro o 50 %).¹⁰ I když objemem nikdy zdaleka nedosáhl předlitavské úrovně, přinesl za podpory vydatných uherských státních subvencí růst průmyslových center, z nichž daleko nejvýznamnějším bylo a zůstalo hlavní město. Rozvoj průmyslového podnikání znamenal růst, konsolidaci a koncentraci mnohopolního kapitálu (koncentraci dokonce relativně vyšší než v Předlitavsku), tudíž také znamenal růst průmyslové, obchodní a finanční velkoburžoazie. Vzmáhající se uherská ekonomika se opírala valnou měrou o cizí kapitál, nejvíce ra-

⁷ Všechny tyto otázky by měly být předmětem dalšího hloubkového studia, než se dostane obrazu čs.-maďarských ekonomických vztahů 20. let určitějších obrysů.

⁸ Sándor V., Die grossindustrielle Entwicklung in Ungarn 1868–1910, Acta Historica III, 1956.

⁹ Citováno podle F. Tremel, Wirtschafts..., 324.

¹⁰ Srv. M. Romportlová, Maďarsko 1918–1949, Brno 1973, 1.

kouský a dále německý a francouzský. Rostoucí banky se staly jedním z důležitých prvků kapitalizace Balkánu. Ekonomická hegemonie bank přinesla částečné srůstání mladé velkoburžoazie s tradičním velkostatkem a v ostrých vnitropolitických střetnutích prvního decenia 20. století vykrystalizovala právě v tomto smyslu modifikovaná vládnoucí vrstva Zalitavska s výrazným vlivem na dvorské prostředí a především na zahraniční politiku monarchie, mocenské seskupení s velkými autonomistickými ambicemi, jež se dařilo uplatňovat ponejvíce v hospodářské oblasti. Pro východiska naší studie je zejména důležité záměrné dostředivé uspořádání celého komplexu ekonomických vazeb mezi Slovenskem, Podkarpatskou Rusí a centrálními oblastmi Uher vzhledem k Budapešti. Zvláště ve finanční a obchodní sféře byl veškerý ekonomický život těchto zemí přizpůsoben jejím potřebám a zájmům. (Záměrná byla i absence transversálních dopravních spojů, jež by předlitavským interesentům usnadňovaly kontakt s balkánskou odbytovou sférou. Prostředníkem tohoto styku chtěly být právě Uhry.)

Rakousko-uherský vnitřní trh se svou dlouhodobou dělbou práce, organizací směny, dopravy, finančnictví i koordinovanou zahraniční obchodní politikou se při své poměrné těsnosti, malé masovosti a silné roztržitosti¹¹ stal navíc ještě kolbištěm protichůdných zájmů předlitavského a zalitavského průmyslového a bankovního kapitálu. 70 % uherského vývozu mířilo do Předlitavska a přitom na rozdíl od dřívější tendence opačné byl kolem r. 1905 už předlitavský vývoz postupně až 100 milióny korun aktivní a poměr zisků za hotové výrobky proti ziskům agrárním byl pro něj ještě příznivější.^{11a} Uherský velkostatek zůstal i nadále na společném vnitřním trhu eminentně zainteresován. Vývoz obilí a mlýnských výrobků do Předlitavska stoupl mezi léty 1900–1913 ze 360 835 000 korun na 507 534 000 korun.¹² Přes zhoršenou odbytovou situaci mimo rámec monarchie neměly agrární kruhy prakticky problémů s umisťováním své produkce. Rovněž předlitavský průmyslový export do 1. světové války značně vzrostl – z 885 200 korun v roce 1900 na 1 483 600 korun v r. 1913, představován především textilními výrobky a polotovary, kůží a koženými výrobky, železem a železným zbožím, stroji a strojovými dílci.¹³ Z industriálních odvětví byl integrovaný trh příhodný zejména pro rozvoj zalitavského potravinářského průmyslu, z nějž mlynářství dosáhlo evropské úrovně v produkci i v technickém vybavení svých špičkových provozů.¹⁴ Předlitavský kapitál se snažil držet ostatní narůstající uherskou konkurenci, těžký a především lehký průmysl v mezích sobě přijatelných, ne vždy ovšem s úspěchem.

Jeden ze základních ekonomických rozporů dualistického uspořádání monarchie by se dal charakterizovat jako napětí mezi momentálními vý-

¹¹ K problematice vnitřního i zahraničního trhu monarchie viz např. J. Křížek, *Die wirtschaftlichen Grundzüge des österreichisch-ungarischen Imperialismus in der Vorkriegszeit (1900–1914)*, Praha 1963, 63–84.

^{11a} Viz pozn. 14.

¹² *Přehled československých dějin II/2*, Praha 1960, 880–881.

¹³ Tamtéž.

¹⁴ *Die Geschichte Ungarns*, Budapest 1971, 418–423, k problematice dualistických vztahů viz rovněž *Přehled čs. dějin...*, ???.

hodami na jedné straně — doplňující se struktura obou částí, příliv kapitálu a odbytové možnosti — a nevýhodami spíše à la longue na straně druhé — společenství s více vyvinutým partnerem zdržovalo přeměnu stále ještě polofeudální uherské sociálně ekonomické struktury, změnu zastaralých metod, zejména extenzivního zemědělství, a z ní plynoucí změny v sociálních vztazích a ekonomické expanzi.

Kolem roku 1905 došlo v důsledku uherských emancipačních tendencí, kombinovaných protichůdnou potřebou soužití, k významným změnám v celně-tarifní politice monarchie, kteréžto změny často v původní podobě přetrvaly hluboko do 20. let a bezprostředně působily na československo-maďarské obchodní vztahy. Od r. 1851 byl vnitřní trh monarchie bezcelní. Kolem r. 1860 vystředila evropská celní politika silně ochrannářskou etapu údobím volného obchodu především na základě klausule nejvyšších výhod,¹⁵ v Rakousku zahájil praktický nástup této éry celní tarif z r. 1853.¹⁶ (Prvním vyjádřením výrazného vlivu Uher na obchodní politiku říše po vyrovnání byla smlouva s Německou celní unií z r. 1868.) Po krizi roku 1873 se začalo i v Evropě s výjimkou Velké Británie prosazovat ochrannářství podle amerického vlivu. V celém průběhu celní politiky monarchie do 1. světové války lze pozorovat rakouské ochrannářské tendence proti uherské náklonnosti ke svobodnému obchodu. Autonomní tarify z let 1878, 1882, 1885 a 1887 zaznamenávají jisté zvýšení cel,¹⁷ jež nominálně bylo sice nepatrné, leč bylo ukazatelem mezinárodně obchodních tendencí, naplno vyjádřených tarifem z 13. 1. 1906 (dva prakticky totožné autonomní tarify pro dvě části monarchie), který znamená počátek cílevědomé ochrannářské politiky. Agrární protekcionismus (kromě ochrany vybraných průmyslových odvětví, nesouměřitelné ovšem se situací po 1. světové válce v nástupnických státech) bránil monarchii proti vnějším vlivům a znamenal v podstatě neomezené možnosti exportu pro uherské latifundisty. Rakousko-Uhersko ani jako celek nepatřilo k prvním sledu evropských exportních a importních zemí, v zalitavském hospodářství hrál pak zahraniční obchod teprve malou úlohu, přímo úměrnou roli monarchie v mezinárodní směně zboží a postavení Uher v monarchii. V prvním desetiletí 20. století ze 7,2 miliardy uherských zlatých korun národního důchodu pouze 13,5 % pocházelo ze zahraničního obchodu, exportu i importu.¹⁸ Už po vyrovnání v devadesátých letech se změnila celní jednota v celní smlouvu s podmínkou reciprocity a z Uher se stal prakticky právně samostatný celní obvod.¹⁹ Nový tarif vznikal za pohnutých okolností uherské výpovědi vyrovnání a jeho obnovy, okolností, příznačných pro poměr obou částí monarchie v posledních letech před válkou, kdy nejen politické, nýbrž i konkrétní ekonomické projevy vzájemných rozporů se množily stále rychleji.

Důsledky a tradice předválečného vývoje byly širokou bází pro hospodářské soužití nových států, když zároveň rozrušení příliš těsné symbiózy

¹⁵ Reforma celního tarifu a naše zahraniční politika, *Zahraněční politika* (dále ZP) 1920, 575.

¹⁶ Tremel, op. cit., 327.

¹⁷ Dufek E., Konstruktivnost naší zahraniční politiky, ZP 1922, 29–30.

¹⁸ I. T. Berend, Gy. Ránki, *Magyarország...*, 39.

¹⁹ Přehled čs. dějin..., 883.

jim navíc poskytlo šanci individuálního zapojení do nového kontextu mezinárodní dělby práce. Reziduem pro budoucí ekonomické vztahy ČSR a Maďarska nejdůležitějším, i když dočasným, byla doplňující se hospodářská struktura obou zemí. Bezprostřední sousedství jim zůstalo nadále zachováno se všemi výhodami, jež pro ekonomiku mohlo přinášet. Bylo důležitou okolností při cenové kalkulaci dovozu a vývozu na obou stranách, Maďarsko zůstalo Československu důležitým tranzitním partnerem železničním a říčním a budapeštský kapitál se ani po válce nevzdal ambic koordinátora dovozu a vývozu do jihovýchodní Evropy. Pozici bývalé uherské metropole jako těžiště zalitavské ekonomiky nebylo možné zvrátit ze dne na den, když hospodářské vazby mezi východem a západem ČSR bylo po roce 1918 potřeba budovat od základů včetně dopravního spojení.

Všechna tato potencionální optima měla ovšem ve skutečnosti na další vývoj vliv podstatně omezený. Buržoazní a statkářské vrstvy v čele nástupnických států se snažily posílit svou moc a mezinárodní postavení hospodářskými prostředky a zahájily politiku ekonomického nacionalismu. Budovaly se celní bariéry, zaváděla se restriktivní a prohibitivní opatření a domácímu hospodářství se dostávalo usilovné podpory. V letech bezprostředně poválečných byla hospodářská situace v jednotlivých zemích ovlivněna momentální hospodářskou a finanční krizí, kterou v evropském hospodářství do budoucna plynule vystřídal trend k ochraně domácího průmyslu i některých zemědělských odvětví, i když byl tu a tam ovlivňován tendencemi k volnému obchodu.

Československé zakotvení v zájmové sféře francouzské velmocenské politiky, maďarská inklinace pod protektorská křídla britská a především, nade vším a za vším Trianonská mírová smlouva ionizovaly politickou atmosféru mezi oběma státy. Československá politika se snažila oslabit hospodářské postavení Vídně a Budapešti ve střední a jihovýchodní Evropě a tak definitivně znemožnit, aby se stalo bází pro jakoukoli obnovu jejich někdejší politické moci. Maďarské vládnoucí vrstvy svou honbou za chimérami svatoštěpánské integrity sledovaly cíl přesně opačný, odpovídající vypjatému nacionalismu a fašizujícím tendencím režimu. Veškeré hospodářské vztahy, zejména obchodně-politická jednání, se tudíž v budoucnu realizovaly v bezpočtu komplikací, kontraverzí a prodlev, jež jim vydatně ubíraly na intenzitě a efektivnosti.

Hospodářské styky Československa s Maďarskem v prvních poválečných letech 1918—1920

Dalekosáhlé politické změny se promítaly i ve sféře hospodářské. Na základě trianonské mírové smlouvy zůstalo Maďarsku 32,2 % dosavadního území a 42 % obyvatelstva. Na maďarském území zbylo 49,2 % továren, 50,9 % dělníků, 51,3 % pohonných zdrojů a 55,5 % hodnoty průmyslové výroby.²⁰ Ztráta Zakarpatské Ukrajiny a zvláště Slovenska byla přitom pro maďarské vládnoucí kruhy velmi citelná. Slovensko patřilo k největším a nejvyvinutějším částem Uher. Bylo zdrojem surovin a levných

²⁰ I. T. Berend, Gy. Ránki, The development of the manufacturing industry in Hungary (1900—1944), Budapest 1960, 47.

pracovních sil. Jeho průmyslový rozvoj byl podporován vládou i buda-
peštskými hospodářskými kruhy. Slovenský průmysl, který byl přede-
vším v rukou maďarského, německého a židovského kapitálu, se vydatně
podílel na celkové výrobě Uherska, zvláště v těžbě a primérním zpraco-
vání surovin. R. 1913 bylo na Slovensku 17,3 % celkového počtu podniků
v Uhrách, v nichž bylo zaměstnáno 20,7 % celkového počtu dělnictva.²¹
Slovensko mělo zároveň nesporný význam tranzitní a to jak pro uherský
trh, tak pro celé celní území monarchie.

Hranice mezi Československem a Maďarskem byly prozatímně stano-
veny pařížskou mírovou konferencí v březnu a dubnu 1919. Maďarské
vládnoucí kruhy vynakládaly veškeré úsilí, aby prosadily revizi těchto
ustanovení v definitivní mírové smlouvě. V r. 1920 dokonce nabízely zá-
padním mocnostem účast na protisovětském tažení. Tato taktika byla
působivá. Skupina francouzských hospodářských a politických činitelů do-
konce jednala s maďarskými vládními kruhy o podpoře maďarských po-
žadavků vůči CSR za podmínky, že se maďarská vojska budou podílet na
boji proti sovětské vládě a že maďarské hospodářské kruhy umožní účast
francouzským finančním a průmyslovým skupinám na maďarském hospo-
dářství.²² Tyto pokusy však ztroskotaly. Dne 4. 6. 1920 byla podepsána
Trianonská mírová smlouva s Maďarskem.²³ Kodifikovala přičlenění slo-
venských a podkarpatoruských zemí k Československu, zavázala maďar-
skou vládu k reparačním platům, které měla určit spojenecká reparační
komise a stanovila rozdělení uherského státního majetku, jehož důležitou
součástí byla především železniční a plavební zařízení a prostředky.
V článku 200–203 zavázala Maďarsko, aby ve styku s dohodovými a při-
druženými státy dodržovalo princip nejvyšších výhod v oblasti dovozu,
vývozu a tranzitu a to u cel, poplatků, výsad a omezení. Tato ustanovení
zbavovala vítězné státy nutnosti poskytovat tyto výhody Maďarsku podle
obvyklých recipročních zásad. Trianonská smlouva přihlížela i ke speci-
fice hospodářských vztahů, které existovaly na území Rakousko-Uherska.
V článku 205 je uvedeno, že spojené a přidružené mocnosti nebudou žádat
výhody, které mohou vyplynout ze zvláštních preferenčních dohod mezi
Maďarskem, Rakouskem a Československem. Článek 207 stanovil, aby Ma-
ďarsko, Polsko a Československo se dohodly o vzájemných dodávkách su-
rovin a poživatin, které jsou pro jejich hospodářský život nezbytné.

Trianonská smlouva nadiktovala Maďarsku těžké hospodářské podmínky
v podobě reparací a parcelace státního majetku a uložila mu obchodně-
politické závazky. Maďarské vládnoucí kruhy smlouvu podepsaly a v listo-
padu 1920 ratifikovaly, nepřestajně prohlašující, že se s ní nikdy nesmíří.

Maďarské zájmy na Slovensku a Podkarpatské Rusi nebyly postiženy
pouze vymezením nových hranic. Československá buržoazie zároveň za-
hájila tzv. nostrifikační akci, která byla namířena proti účasti zahranič-
ního kapitálu na československém hospodářství. Oslabila vliv maďarského
kapitálu na Slovensku, kde jeho pozice přebírala zejména Živnobanka,
Legiobanka a Agrární banka. Dalším opatřením, které postihlo maďarské

²¹ Přehled hospodářského vývoje..., 36.

²² Duroselle J. B., Histoire diplomatique de 1919 à nos jours, Paris 1953, 31.

²³ Sbírka zákonů a nařízení Republiky československé (dále SZN), Praha 1922,
č. 102.

zájmy, byla československá pozemková reforma. Byla zdrojem vleklých sporů mezi ČSR a Maďarskem, které byly uzavřeny teprve koncem dvacátých a začátkem třicátých let.

Vývoj politických a hospodářských vztahů mezi ČSR a Maďarskem byl v letech 1918–1920 poznamenán úporným bojem o definitivní podobu mírové smlouvy, který nepřispíval k normalizaci hospodářských vztahů mezi oběma státy. Československo-maďarské hranice byly navíc od konce r. 1918 až do podzimu r. 1919 dějištěm politických i vojenských konfliktů, které souvisely s evakuací maďarských vojsk ze Slovenska koncem roku 1918 a s intervenčním bojem československých vojsk proti Maďarské republice rad r. 1919.

Obchodně-politické koncepce obou států se v tomto období značně lišily. Maďarské vládnoucí kruhy byly v obchodně-politické oblasti poměrně velmi liberální. (Maďarská průmyslová velkoburžoazie později na vládní politiku ostře útočila a odsuzovala ji za to, že nevyužila ani těch možností, které jí poskytovala Trianonská smlouva.²⁴) Československo naproti tomu provádělo přísnou regulaci zahraničního obchodu prostřednictvím syndikátů a později Úřadu pro zahraniční obchod.²⁵

Přes tyto rozdílnosti koncepce byla první známá dohoda o výměně zboží mezi Československem a Maďarskem typickým příkladem kompenzační smlouvy, jak byly v těch letech uzavírány vládními orgány na obou stranách. Při úpadku a nejistotě měny, dopravy i politických poměrů bylo těžko hledat jiné východisko. Dohoda byla uzavřena 6. 10. 1919.²⁶ Podepsalo ji na československé straně obchodní oddělení československé delegatury v Budapešti a na straně maďarské ministerstvo financí. Týkala se výměny 880 tisíc kg surových koží za 4 tisíce vagónů palivového dřeva. Kůže byly dodány ihned, zatímco dodávka palivového dříví byla splněna z malé části. Pražská vládní místa odmítla žádost, aby za nedodané dříví byl dodán cukr do slovenských průmyslových podniků, které patřily zřejmě maďarským majitelům.²⁷ Poukazovala na to, že žádosti tohoto druhu přibývá a že velká průmyslová odvětví pak nejsou s to dostat suroviny. Kromě toho argumentovala tím, že při takovýchto transakcích není možná cenová kontrola.

Snaha o bezprostřední kontrolu obchodních styků mezi Československem a Maďarskem měla nejen hospodářský aspekt. Československá vláda pokládala hospodářské styky za nástroj politického nátlaku. Odmítala uvolnit vzájemné obchodní styky a poukazovala na československo-rakouská jednání, zahájená začátkem r. 1920,²⁸ která se měla stát precedentem pro Maďarsko: „Ponecháváme si v rukou prostředek dávatí hospodářské koncese na podkladě a v mezích loyálnosti našich sousedů.“²⁹

Koncem června, po podpisu Trianonské smlouvy, československá vláda

²⁴ Berend, Ránki, *The development...*, 51–52.

²⁵ *Přehled hospodářského...*, 68–70.

²⁶ AFMZV, IV. sekce, krab. č. 544, sl. 1, č. 1277/20, zpráva úřadu delegáta ČSR v Budapešti z 28. 2. 1919.

²⁷ AFMZV, IV. sekce, krab. č. 658, č. 1033/20.

²⁸ V. Olivová, *K historii čs.-rakouské smlouvy z r. 1921*, ČsČH 9, 1961, 198.

²⁹ AFMZV, Telegramy odeslané 1920, č. 3135; tel. Ed. Beneše vyslanectví v Paříži z 1. 3. 1920.

nabídla Maďarsku jednání o výměně zboží. Nabízela dříví, cukr, koks a žádala obilí, mouku, kukuřici, dobytek a tuk.³⁰ Maďarské vládní kruhy sice nabídku, která odpovídala příslušným článkům Trianonské smlouvy, uvítaly, ale žádaly nejprve zrušit československý bojkot.³¹ Touto výměnou názorů se obchodně-politické jednání r. 1920 skončilo.

Faktický vývoj obchodních styků se však lišil od zásadních stanovisek i od opatrnického sondování půdy pro obchodně-politická jednání. Zvláště na Slovensku byla praxe poměrně liberální. V. Schuster, známý buržoazní národohospodář, dokonce tvrdil, že východní a jihovýchodní hranice Slovenska je prakticky otevřená.³² Nasvědčuje tomu zahraniční obchodní obrat mezi Československem a Maďarskem za rok 1920. I při korektuře údajů z let 1920—1922, ovlivněných inflační vlnou, byl obrat zboží v r. 1920 několikanásobný ve srovnání s průměrným obratem ve 30. letech.³³ Československý vývoz přitom značně převyšoval dovoz z Maďarska. Zdá se, že kontinuita uherského trhu hrála v těchto letech nemalou úlohu.

Hospodářské styky mezi ČSR a Maďarskem v letech 1921—1923

se vyvíjely v období, které se už od prvních poválečných let lišilo. Antagonismus mezi vládnoucími kruhy obou států trval i nadále, avšak jeho konkrétní podoba byla modifikována postupnou konsolidací politických poměrů v Evropě. Hospodářská situace i konkrétní stav ekonomiky obou zemí, velké poválečné potíže, způsobené krizí i nepřekonanými důsledky války však nutily vlády obou zemí, aby se pokusily řešit vlastní hospodářské problémy usnadněním vzájemných styků.

Politika československé buržoazie vůči Maďarsku byla trvale ovlivněna obavami před restauračními silami, a to jak před jejich přímými akcemi (pokusy exkrále Karla), tak před vlivem nepřímými. Československá politika byla krajně nedůvěřivá k plánům a pokusům řešit hospodářské potíže nástupnických států nějakou ekonomickou federací. Tyto koncepce, preferované zejména ve Velké Británii a USA, pokládala za pokus obnovit hospodářskou a tím i politickou převahu Vídně a Budapešti ve střední Evropě a důrazně se snažila o to, aby se neprosadily. Dávala přednost bilaterálnímu jednání, jež by postupně řešilo naléhavé hospodářské otázky a zároveň umožňovalo tlačit maďarské vládnoucí kruhy k akceptování podmínek Trianonské smlouvy.

Partnerem československých vládnoucích kruhů se stala vláda hraběte Bethlena, která nastoupila v dubnu 1921. Nástup této vlády byl doprovázen značným zesílením vlivu velkostatkářů a velkokapitalistů na politiku státu. Prvořadým hospodářským cílem tohoto nového mocenského seskupení byla konsolidace země, doprovázená zároveň cílevědomou snahou o ochranu domácího průmyslu před zahraniční konkurencí. Vláda se přitom snažila čelit pokusům dohodových a zejména malodohodových stá-

³⁰ AFMZV, Telegramy odeslané 1920, č. 3135; telegram MZV delegatuře v Budapešti ze 17. 6. 1920.

³¹ Berend, Ránki, The development..., poukazují zvláště na to, že ani z Polska ani z ČSR nepřicházelo uhlí, 50—51.

³² Český finančník (Praha, 1920, 11. ledna).

³³ Viz připojené tabulky.

tů o využití ekonomických potíží Maďarska k vynucování politických ústupků. Podporovala proto mj. i hesla hospodářské federace středoevropských států, protože se domnívala, že touto cestou by bylo možné udržet část hospodářských pozic a připravit půdu pro revizi Trianonské smlouvy.

Obchodně-politické jednání mezi ČSR a Maďarskem r. 1921 byla poznamenána těmito výchozími stanovisky a bezprostředně souvisela s politickou situací a politickými záměry obou stran. Základna pro jednání mezi oběma vládami se vytvořila již za březnových rozhovorů v Brucku. Podle cirkulárního telegramu ministra E. Beneše maďarská delegace zpočátku kladla územní požadavky, ale po pohrůžce, že Maďarsko bude vystaveno kolektivní blokádě, ustoupila a projevila ochotu k věcnému jednání. Bylo dohodnuto, že pro ekonomickou oblast budou vytvořeny 4 komise: právní, finanční, dopravní a hospodářská, které projednají veškeré otázky spojené se styky mezi oběma státy.³⁴

Bethlenova vláda, nastoupivší v dubnu 1921, tento program přijala a tak v průběhu června byla zahájena zasedání komisí v Praze a v Budapešti. Nejzávažnější byla komise hospodářská, na které se již zpočátku projevíly záměry obou stran. Maďari počítali s tím, že pozice československé delegace nebude silná vzhledem k tomu, že průmysl ČSR přesahuje svou kapacitou domácí trh a že dosud nenašel nová odbytiště ani na Západě, ani v Rusku. „Vzhledem k závislosti čs. průmyslu na našich dodávkách a k naší nezávislosti na dodávkách československých budeme mít výbornou pozici při jednání“ – napsalo maďarské zastupitelství v Praze 5. 3. 1921.³⁵ Maďarská delegace proto v červnu 1921 navrhovala jednat o obchodně politických otázkách a doporučovala projednat použití preferenčních cel. Československá strana naproti tomu dávala přednost jednání o praktických záležitostech spojených s výměnou zboží. Trianonská mírová smlouva zaručovala Československu výhody, které by Maďarsko poskytovalo ostatním státům. Při obchodně-politickém jednání by však musela vyjít partnerům vstříc a poskytovat jim ústupky. Orientovala se proto na uzavření dohody o výměně zboží.³⁶ Další průběh rozhovorů příznivě ovlivnila schůzka ministra Beneše s ministry maďarské vlády v Mariánských Lázních. Projednávaly se na ní též hospodářské otázky, které byly předmětem jednání v komisích.³⁷ Výsledkem jednání hospodářské komise byla především konkrétní dohoda o výměně zboží z 2. 7. 1921.³⁸ ČSR se v této dohodě zavázala dodávat uhlí pro maďarské plynárny a železárny, koks pro vysoké pece a slévárny, dále brikety, dříví palivové i stavební. Maďarsko se uvázalo k dodávkám obilí, mouky, kukuřice a prosa, stanoveným na krátké období a v přesně vymezených dávkách. Dohoda navíc obsahovala obchodně politickou doložku, podle níž obě strany usnadní vývoz zboží, na které se zatím vztahoval povolovací režim, a že vývoz že-

³⁴ AFMZV, Telegramy odeslané 1921, č. 4971–4985; Benešův telegram ze 17. 3. 1921.

³⁵ Berend, Ránki, *The development...*, 59. Citováno volně podle anglického překladu z maďarštiny.

³⁶ AFMZV, Telegramy došlé 1921, č. 4271.

³⁷ AFMZV, Telegramy odeslané 1921, č. 5749–5760; Benešova cirkulárka z 25. 6. 1921.

³⁸ Procès verbal concernant les questions de l'échange des marchandises, AFMZV, IV. sekce, krab. č. 923, sl. 1.

lezné rudy nebude omezován. Platnost dohody byla stanovena do konce srpna, úmluvou z 25. 8. 1921 byla prodloužena do konce roku 1921.³⁹

Jednání o obchodní smlouvě se omezilo na debatu o návrhu, který předložila maďarská delegace. Dopravní komise se zabývala zvláště železničním provozem. Stylizovala příslušné části obchodní smlouvy a speciální dopravní dohodu, jež měla být její součástí. Kromě toho se jednalo o praktických otázkách dopravního styku železničního, poštovního a podunajského, dále i o veterinárních otázkách – o dohodě, která by byla rovněž součástí obchodní smlouvy.⁴⁰

Tyto kontakty byly značným krokem vpřed. Řešily praktické naléhavé otázky obchodních styků a zároveň začaly konstruovat obchodně politickou bázi spožití obou sousedních států. Vzhledem k novému konfliktu, vyvolanému druhým pokusem exkrále Karla zmocnit se uherského trůnu, se v roce 1921 již dále nepokročilo, když se mimoto připravovala důležitá mezinárodní jednání, od nichž maďarská vláda očekávala podporu mimo jiné i v oblasti hospodářské.

V listopadu 1921 se odbyvala konference nástupnických států v italské Portorose (Portorož). Podnětem k jejímu svolání bylo prohlášení rakouských zástupců v reparační komisi, že bez mezinárodní pomoci se rakouské hospodářství zhroutí, jejím iniciátorem byl americký delegát. Američané, podobně jako Angličané, vycházeli z předpokladu, že rozpad Rakousko-Uherska byl závažnou chybou a že cestou k odstranění následků tohoto činu je vytvoření středoevropské hospodářské federace. Od portoroské konference si Maďarsko slibovalo uvolnění hospodářských styků mezi nástupnickými státy a obnovu předválečné pozice maďarského hospodářství. Českoslovenští představitelé doufali, že konference pomůže zlepšit momentální krizovou situaci čs. ekonomiky, prohlašující ale zároveň, že politická a hospodářská suverenita nástupnických států nesmí být ohrožena. Pro toto stanovisko získali i své malodohodové spojence. Za takové situace neměly setkání v Portorose vyhlídky na reálný výsledek. Závěrečné dokumenty obsahovaly řadu dohod a doporučení zrušit zákazy a omezení u dovozu a vývozu zboží, zakázat prohibiční cla a jednat o obchodních smlouvách, založených na principu „svobody obchodu“. Žádná z účastnických stran však tyto návrhy a doporučení neratifikovala.⁴¹

Ožily znovu v souvislosti s janovskou konferencí v dubnu a květnu 1922. Základní problém konference se týkal vztahu kapitalistických států k Sovětskému svazu, zpráva západních expertů, která byla pro konferenci připravena, se však zároveň týkala celkové hospodářské rekonstrukce Evropy. Pro její obnovu měla být mj. realizována i portoroská doporučení. Bylo zřejmé, že západní mocnosti se své představy o hospodářské konfederaci nástupnických států dosud nevzdaly.

Československo spolu se svými malodohodovými spojenci a Polskem spatřovalo v těchto návrzích velké nebezpečí a zorganizovalo společný postup v hospodářských komisích konference. Na schůzi hospodářské sub-

³⁹ AFMZV, IV. sekce, krab. č. 923, sl. 2/B.

⁴⁰ AFMZV, IV. sekce, krab. č. 923, sl. 2.

⁴¹ R. Olšovský, Světový obchod a Československo 1918–1938, Praha 1961, 221 až 222.

komise vystoupil zástupce Jugoslávie, který jménem ostatních malodohodových států a Polska vyslovil námitky proti vytvoření zvláštní subkomise k otázkám portoroské konference.⁴² Na schůzi železniční subkomise vystoupil československý delegát, který jménem Malé dohody a Polska zdůraznil význam bilaterálních smluv středoevropských zemí uzavřených před konferencí v Portorose.⁴³

Tato taktika měla úspěch. V usnesení hospodářské komise byly portoroské dokumenty zmíněny pouze jako příklad a nikoli jako závazek pro zúčastněné státy. Také u dovozního a vývozního režimu byla přijata úprava, která brala na vědomí mimořádnou situaci a doporučovala postupné uvolňování obchodních bariér. Vcelku se usnesení hospodářské konference omezilo zase na nezávazná doporučení a přání.⁴⁴ Tímto vývojem situace byli zřejmě maďarští delegáti přivedeni k závěru, že není jiného východiska než pokračovat v bilaterálním jednání. Při schůzce československého a maďarského ministra zahraničních věcí Beneše a Bánffyho bylo dohodnuto, že hospodářské jednání, zahájené v roce 1921, bude pokračovat koncem května 1922. Na podzim téhož roku měly zasedat příslušné komise.⁴⁵

Jednání byla obnovena až na podzim 1922. Situace se mezitím značně změnila – maďarská vláda, především pod vlivem velkopřemyslu, zahájila totiž ostrý protekcionistický kurs, jehož účinky se v Československu záhy projeví. Četná československá odvětví si stěžovala na vysoká cla, ztěžující odbyt na maďarském trhu. Průmysl dřevařský, železářský, cihelny, pivovary, parfumerie a mydlárny konstatovaly, že nejsou schopny konkurence a žádaly stanovení kontingentů a snížení cel.⁴⁶ Situaci dále komplikovala rozdílná devizová politika. Československé finančnictví pod vedením ministra A. Rašína provádělo deflační politiku, která zvedala kurs Kč, ale ztěžovala odbyt československého zboží. Maďarská vláda prováděla politiku inflační, jež zvýhodňovala dlužníky a odbyt maďarského zboží a labilita maďarské měny obchodní situaci komplikovala pokud možno ještě více.

Zástupci ČSR a Maďarska se znovu sešli 17. 10. 1922 ve čtyřech komisích a výsledkem jejich činnosti byla především řádná obchodní smlouva, opřená o princip nejvyšších výhod.⁴⁷ Kromě obchodní smlouvy byla dohodnuta celá řada dalších konvencí: platební dohoda, nostrifikační smlouva, dohoda o úlevách v pohraničním styku, úmluva o vzájemné podpoře při vylívání zboží a úmluva veterinární.⁴⁸ Tato fáze obchodně politického jednání byla na první pohled velmi slibná, je ovšem nutno po-

⁴² AFMZV, IV. sekce, krab. č. 461, sl. 12, obal č. 60944. Zpráva sekretariátu československé delegace v Janově z 14. 4. 1922.

⁴³ Tamtéž, zpráva sekretariátu z 19. 4. 1922.

⁴⁴ V. Ibl, Hospodářské otázky na janovské konferenci, ZP 1922, 819–830.

⁴⁵ AFMZV, IV. sekce, krab. č. 923, sl. 3; zpráva člena delegace J. Dvořáčka z 1. 5. 1922.

⁴⁶ AFMZV, IV. sekce, krab. č. 923, sl. 5, č. 150025/IV/3, zpráva referátu ministerstva průmyslu, obchodu a živností ze 6. 10. 1922.

⁴⁷ A. Gajanová v práci ČSR a středoevropská politika velmocí (1918–1938), Praha 1967, 124, uvádí, že obchodní smlouva byla uzavřena, ale nedodává, že nebyla schválena vládami a proto nebyla uvedena v platnost.

⁴⁸ J. Dvořáček, K hospodářským jednáním mezi ČSR a Maďarskem, ZP 1922, 1685–1687.

dotknout, že obchodní smlouva nebyla ratifikována a připojené dohody byly aktivovány teprve postupně.

Další fáze se měla zabývat výměnou zboží v dané situaci, ovlivněné stále platným povolovacím systémem na obou stranách a potížemi při úhradách dodávek zboží. Rozhovory o těchto otázkách byly vedeny v březnu 1923 a vzešel z nich 10. 3. 1923 protokol o řešení tzv. prudencií, vzniklých z dodávek zboží.⁴⁹ Tato dohoda měla především řešit úhradu značného obchodního aktiva, které vzniklo převahou vývozu československého zboží do Maďarska nad dovozem maďarského zboží do Československa. Znehodnocení maďarské měny vedlo k tomu, že maďarská devizová centrála fakticky zavedla clearingový systém v podobě tzv. Sperrkonta. Maďarští dlužníci skládali na toto konto částky za československé zboží a maďarská devizová centrála poskytovala na převod těchto částek valuty v míře omezené a se značným zpožděním. Prudenciální dohoda umožňovala vývoz cenných papírů, aniž maďarští vývozci museli za tyto papíry odvádět exportní valutu. Z fondu Sperrkonta mohli navíc českoslovenští věřitelé provádět uvnitř Maďarska platy za zboží a nakupovat cenné papíry.

Prudenciální dohoda byla dosti zvláštní záležitostí a nebyla zveřejněna. Byla to v podstatě forma výkupu cenných papírů na majetek, ležící na území Československa, zvláště na Slovensku a Zakarpatské Ukrajině. Vzhledem k silně znehodnocené uherské koruně byla výhodná pro československé kapitalisty a zvláště pro české banky, které i tímto způsobem pronikaly do východních oblastí republiky. Z archívních podkladů, jichž bylo použito, nelze zatím zjistit, jakými motivy byly maďarské vládnoucí kruhy k tomuto postupu vedeny. Lze předpokládat, že po Trianonu a Janově resignovaly na bezprostřední návrat „horní země“ k maďarskému území, kromě toho se patrně obávaly nostrifikační akce prováděné československou vládou, a navíc snad neměly důvěru, že jejich finanční nároky budou náležitým způsobem plněny.

V červenci 1923 přišlo na pořad dědictví Rakousko-Uherska. Již v mírové smlouvě bylo velmi podrobně stanoveno, jakým způsobem se má postupovat při řešení otázek, jež souvisely s novým rozdělením území. V jejím duchu byla 13. 7. 1923 uzavřena řada dohod: dohoda o vydání depozit a způsobu úhrady závazků z cenných papírů a jejich kupónů, dohoda o soupisu vzájemných pohledávek a závazků, vzniklých ve starých rakouských a uherských korunách, dohoda o vzájemném nakládání se soukromými pojišťovnami a o finanční úpravě starých pojišťovacích smluv na život. Kromě toho byla uzavřena dohoda o zdanění a o zamezení dvojího zdanění v oblasti přímých daní.⁵⁰

Poslední fází obchodně politických jednání byla r. 1923 listopadová jednání v Budapešti. V protokolu z 21. 11. 1923 se uvádějí předpoklady pro uvedení obchodní smlouvy v platnost. Československá delegace žádala dohodu o výměně zboží a dohodu o odstranění potíží při přidělování deviz na vyvážené zboží. Maďarská delegace souhlasila s aktuálností dohody o výměně tovaru, ale zdůraznila přitom, že dovozní omezení mohou být odbourávána postupně a že nelze snížit cla před vydáním nového celního

⁴⁹ AFMZV, IV. sekce, krab. č. 924, sl. 6.

⁵⁰ SZN, 1923, č. 223, 225, 227, 228.

tarifu. Další diskuse se týkaly devizových otázek. Českoslovenští zástupci žádali ulehčení platů za dodané zboží. Maďarská strana slíbila, že československým vývozcům vyjde vstříc a že je nebude diskriminovat. Dne 22. 11. 1923 byl podepsán protokol o aktivování příloh k obchodní smlouvě, upravující pohraniční styk, 23. 11. pak byl podepsán celý protokol, ze kterého vyplývá, že podstatou setkání byla výměna názorů na základní obchodně politické otázky i na konkrétní problémy spojené s výměnou zboží.⁵¹

Z uvedeného přehledu vyplývá, že obsahem československo-maďarských obchodních rozhovorů v letech 1921–1923 byly tři základní okruhy problémů: dědictví Rakousko-Uherska, základní obchodně politická ustanovení a praktické dohody o výměně zboží a platech. Postupovaly zdlouhavě a s velkými potížemi. Podařilo se finalizovat pouze konkrétní dohody o běžném obchodním styku, zatímco obecnější obchodní ustanovení zůstala ve stavu návrhů. Vedly k tomu důvody politické i hospodářské. Trvajícím politický antagonismus ubíral rozhovorům na věcnosti, československé vládní kruhy s podpisem obchodní smlouvy navíc nespáchaly, neboť mírová smlouva vážala partnera klausulí nerecipročních nejvyšších výhod pro dohodové a sprátené státy. Tato výhoda se ovšem už ukazovala iluzorní. Maďarská vláda nejen, že nezaváděla úlevy, nýbrž právě naopak značně ztěžovala vývoz do Maďarska. Tyto nesnáze dostoupily v období, o němž je právě řeč, takové výše, že některá československá odvětví, zvláště textilní průmysl, začala budovat na maďarském území filiálky. O celně tarifních smlouvách a dohodách zatím nemělo smysl uvažovat a jednat v důsledku labilita maďarské měny a pro nedořešený konflikt, který v této oblasti probíhal mezi maďarskými průmyslovými a zemědělskými kruhy. Zbýval okruh otázek spjatých s dědictvím rakousko-uherského hospodářství a s konkrétní praxí ekonomických styků. V této oblasti bylo nutné dospět k praktickým dohodám, protože hospodářský život kladl naléhavě požadavky, jež bylo třeba operativně řešit.

Vlastní obchodní styky mezi Československým a maďarským hospodářstvím měly totiž jistý předstih před obchodně politickým jednáním. Z tabulek, na konci této studie připojených, vyplývá, že až na rok 1923, který byl nepříznivý pro československý zahraniční obchod vůbec, výměna zboží rostla. Československý vývoz výrazně překračoval dovoz z Maďarska. Tato skutečnost vyvolávala značné potíže, poněvadž úhrada československého aktivního salda byla ztížena maďarským nedostatkem valut. Příčinou této disproportionce bylo, zdá se, preferování dovozu zemědělských výrobků z malodohodových zemí a ostatních států jihovýchodní Evropy. Struktura československého dovozu z Maďarska, vypočtená na základě údajů z r. 1924, svědčí o tom, že dominující položkou byly zemědělské výrobky, a to obilí (zvláště pšenice, kukuřice a krmiva), dobytek a živočišné výrobky. Dále se dovážely zejména textilní suroviny (konopí, semena lnu a konopí, surové hedvábi, hedvábná příze). Poměrně malou část dovozu tvořily hotové výrobky kovodělné (stroje, přístroje, elektrotechnické výrobky a aparatury, železniční zařízení) a chemické výrobky (barvy, laky, oleje, léky atd.). Československé hospodářství vyváželo především

⁵¹ AFMZV, IV. sekce, krab. č. 927, sl. 6/1; krab. č. 924, sl. 8.

textil, dále suroviny (nerosty, chemické látky, klovatiny), paliva (uhlí, dříví), kovodělné výrobky (železné zboží, stroje, přístroje a součástky). Důležitá část maďarského vývozu směřovala na Slovensko a Podkarpatskou Rus a byla určena pro mlýny a podniky, které byly zařízeny ještě maďarským průmyslem, pro železnice a lesní průmysl atd. Nadále se v této struktuře plně projevovala kontinuita uherského trhu.⁵²

Zásadnější obchodně politické otázky byly v té době odsunuty do pozadí patrně napětím kolem sjednávání mezinárodní půjčky k sanaci maďarského hospodářství. Návrh na ni byl podán v květnu 1923 britskou delegací v maďarské sekci reparační komise. Tento návrh vyvolal ostrý odpor, neboť malodohodové státy, především Rumunsko a Jugoslávie, žádaly, aby půjčka byla určena k placení reparací. Francie se postavila v podstatě na jejich stanovisko. Malodohodové státy navíc žádaly, aby Maďarsko poskytlo i politické záruky, tj. odzbrojení, zastavení iredentistické propagandy, pohraničních incidentů atd. Britská vláda s těmito podmínkami nesouhlasila a vyvíjela silný nátlak na Československo s pohnutkou, že zastaví jednání o půjčku pro ČSR.⁵³

Na sinajské schůzce malodohodových ministrů zahraničních věcí, která se konala v červenci 1923, se Ed. Benešovi podařilo přesvědčit své partnery, že podmínky pro poskytnutí půjčky je potřeba zmírnit. Británie však s podobnými ústupky nebyla srozuměna a v Maďarsku se aktivizovaly agresivní nacionalistické hlasy. V září 1923 se setkal Beneš s premiérem Bethlenem v Ženevě. Ve věci maďarské půjčky bylo dosaženo dalšího kompromisu a zároveň byly dohodnuty další debaty, které měly urovnat politické vztahy mezi oběma státy a vytvořit podmínky pro rozvoj hospodářských styků. E. Beneš ve svém expozé ze 30. 10. 1923 zdůraznil, že Československo je pro hospodářskou spolupráci a pro slušný a korektní vzájemný sousedský vztah. Zmínil se i o dalších maďarsko-československých jednáních, která však — jak už bylo řečeno — příliš nepokročila. Podle představ Ed. Beneše měl být jejich úspěšný závěr součástí — a tedy i předpokladem — pro budoucí československý souhlas s mezinárodní půjčkou pro Maďarsko.

Hospodářské styky mezi Československem a Maďarskem od r. 1924 do května 1927

Do podpisu obchodní a celně tarifní smlouvy mezi oběma státy byly určovány novými mezinárodněpolitickými i vnitřními podmínkami rozvoje.⁵⁴ Záměry Ed. Beneše, který usiloval o to, aby mezinárodní půjčka pro Maďarsko byla spojena s politickými podmínkami a aby se stala předpokladem pro ukončení hospodářských jednání mezi oběma státy, se neuskutečnily. Finalizaci půjčky na jaře 1924 prosadila Velké Británie, která převzala více než polovinu její kvóty.⁵⁵ Za pomoci této půjčky byla provedena

⁵² AFMZV, IV. sekce, krab. č. 923, sl. 4, příloha k č. 142801/IV; zpráva záznam obchodní a živnostenské komory v Bratislavě ze září 1922.

⁵³ AFMZV, Politické zprávy Londýn 1923, č. 86.

⁵⁴ Berend, Ránki, *The development...*, 57.

⁵⁵ Sr. J. Ciepielewski, I. Kostnowicka, Z. Landau, J. Toma-

stabilizace maďarské měny, jež měla závažné důsledky i pro hospodářské vztahy s CSR; od r. 1924 totiž byl v Maďarsku zaváděn nový celní sazebník, jehož důchody byly plánovány jako důležitá součást sanačního rozpočtu. Charakter sazebníku byl výsledkem kompromisu mezi maďarským průmyslem a zemědělstvím. Chránil jejich zájmy značnou měrou, tarifní sazby zatěžovaly dovážené průmyslové zboží průměrně 30 %, spotřební výrobky v průměru 50 %, dovoz strojů a zařízení 10–15%. Dovoz surovin a polotovarů byl prakticky volný. Celní sazebník měl přitom vysloveně negociační povahu, dal maďarské obchodní politice do rukou silnou zbraň. Sazebník nebyl zaváděn najednou, nýbrž postupně, při současné likvidaci povolovacího a devizového řízení.

Dalším důležitým faktorem bilaterálních vztahů byla limitovaná platnost článků 200–203 Trianonské smlouvy. Pouze do r. 1924 bylo Maďarsko povinno nereciproční klausulí nejvyšších výhod a od r. 1926 ji nemuselo poskytovat dohodovým a spřáteleným státům už ani na základě vzájemnosti. Postupná likvidace restriktivních opatření na obou stranách zvyšovala význam celně tarifní politiky. Bylo zřejmé, že bude třeba upravit vzájemné vztahy na základě obchodních a celně tarifních smluv. Vlády obou států si tuto nutnost uvědomovaly. Maďarsko bylo připraveno zavedením nového celního sazebníku, na jehož podkladě zahájilo rozhovory s řadou států. Československá obchodní politika, regulovaná až do poloviny dvacátých let povolovacím systémem, jej postupně opouštěla ve prospěch celního sazebníku, který měl silně ochrannářskou povahu zejména u průmyslových výrobků. Československé agrární kruhy poukazovaly na nedostatečnou ochranu zájmů zemědělské výroby a velmi důrazně – zvláště po politickém vítězství v listopadových volbách 1925 – prosazovaly zavedení pevných agrárních cel. Tímto způsobem byly rozestaveny síly pro rozhodující střetnutí, jehož mezní termín byl stanoven: do poloviny roku 1926 bylo buď třeba dospět k dohodě anebo zahájit celní válku.

Příprava maďarského celního sazebníku byla zahájena již na jaře 1924. Maďarská obchodní politika zamýšlela – zároveň se zaváděním cel – rušit povolovací systém pro jednotlivé druhy zboží za předpokladu, že tak budou činit i jeho partneři. Koncem května se s tímto návrhem obrátili představitelé maďarského ministerstva obchodu do Československa. Navrhovali tento postup: Československo mělo zrušit povolovací systém na mouku a potraviny, nápoje a některé speciální průmyslové výrobky. Maďarsko naproti tomu nabízelo zrušit povolovací systém na textil, kožené výrobky, klobouky, auta, stroje a případně pivo.⁵⁶ Tento návrh nebyl pro československé hospodářské kruhy přijatelný, protože otázka zemědělských cel byla zatím ve stadiu úvah. V červenci 1924 si představitelé obou stran vyměnili stanoviska. Maďarsko předložilo návrh na vzájemně postupné uvolňování dovozu. Československá strana se k ničemu nezavazovala, protože vláda zatím nezaujala postoj.⁵⁷ Koncem července prošla

szewski, Historia gospodarcza świata XIX i XX wieku, Warszawa 1970, Přehled československého hospodářství... Berend, Ránki, Magyarország...

⁵⁶ AFMZV, IV. sekce, krab. č. 925, sl. 1, č. 94579; zpráva vyslanectví v Budapešti z 31. 5. 1924.

⁵⁷ AFMZV, IV. sekce, krab. č. 544, sl. 1, č. 121051/IV; zpráva ministra obchodu L. Nováka o jednání z 17. 7. 1924.

lhůta nerekiproční povinnosti nejvyšších výhod, do r. 1926 trvala ještě povinnost vzájemnosti v tomto směru. Oficiální dohoda o tomto režimu uzavřena nebyla, bezsmluvní stav však také nenastal; zdá se, že se pokračovalo v dosavadní praxi, která byla umožňována pokračující aplikací povolovacího řízení na obou stranách. Maďarský celní tarif byl uveden v platnost 1. 1. 1925 a zároveň byl změněn povolovací režim.⁵⁸

V každém případě bylo zřejmé, že k definitivnímu jednání nelze přistoupit před úpravou agrárních cel. Představitelé agrárního sektoru toto stanovisko hájili velmi důrazně. Zemědělská rada (český odbor) sdělila koncem roku 1924 ministerstvu zahraničních věcí, že je třeba ochránit československé zemědělství před maďarskou konkurencí, která se opírá o extenzivní charakter výroby, celní ochranářství, zaostalé sociální poměry a dumpingový vývoz.⁵⁹ Důrazně přitom varovala před obchodní smlouvou s Maďarskem i s ostatními státy, dokud se otázka cel nevyřeší.

První fáze agrárního ochranářství byla zahájena r. 1925. Dne 4. 6. 1925 byla přijata dvě závažná opatření. Především byla zavedena tzv. klouzavá cla na obilí a sádlo, odstupňovaná ve třech sazbách pro obilí a výrobky z něho a ve dvou sazbách pro sádlo, jakmile cena výrobku klesne pod hranici, stanovenou pro bezcelní dovoz.⁶⁰ Zároveň bylo vydáno nařízení o zavedení daně z obratu na dovoz obilí, luštěnin, mouky a mlýnských výrobků a jatečného dobytka.⁶¹ Daň z obratu byla důležitou součástí ochrannářského systému, umožňovala totiž regulovat sazby na dovoz výrobků a přitom — netvoříc součást celního sazebníku — se po formální stránce nemohla stát předmětem jednání s ostatními státy.

Ale ani tato opatření agrárníky neuspokojila. Koncem prosince 1925 napsalo ministerstvo zemědělství ministerstvu zahraničních věcí ČSR, že nesouhlasí s tím, aby byla s Maďarskem dojednána obchodní smlouva na základě doložky nejvyšších výhod a výslovně zdůraznilo, že se v souvislosti s obchodně politickým jednáním s Maďarskem počítá s nahrazením pohyblivých cel pevnými sazbami.⁶² Volební úspěchy a reorganizace vlády agrárním kruhům umožnily tyto záměry prosadit.

Dramatický zápas vstupoval do rozhodujícího stádia. Pozice československé strany nebyla nejvýhodnější. Maďarsko pilně jednalo o obchodně politických dohodách na základě svého nového celního sazebníku s Rakouskem, Itálií, Polskem a Francií. Jeho představitelé však ponechávali otázky přicházející v úvahu pro jednání s ČSR otevřené. Československo nikterak nemohlo počítat s tím, že by snad sklidilo výhody, jichž dosáhly jiné státy, vykoupivše je svými ústupky.

Mezitím byla 26. 6. 1926 schválena vládní předloha zákona, zavádějící minimální cla pro obilniny (pšenice, žito, ječmen, oves), mouku, dobytek (voli, býci, krávy, telata, vepři), máslo a vepřové sádlo.⁶³ Zákon dával vládě možnost snížit cla v případě nouze. Kromě toho byl povolen bezcelný dovoz kukuřice k výrobě škrobu a derivátů. Je třeba dodat, že

⁵⁸ F. Pospíšil, — — — ZP 1926, 1488—1489.

⁵⁹ AFMZV, IV. sekce, krab. č. 930, sl. 4, obal: Zemědělská rada.

⁶⁰ SZN 1925, č. 111.

⁶¹ SZN 1925, č. 122.

⁶² AFMZV, IV. sekce, krab. č. 927, sl. 5, č. 193840/IV.

⁶³ SZN 1926, č. 109.

další součástí agrární politiky bylo vládní nařízení o dovozních listinách na obilí, luštěniny a rýži z 16. 9. 1926. Dovošní listiny umožňovaly bezcelní dovoz zemědělských výrobků ze zemí, do kterých bylo možno vyvázet některé agrární produkty československé (pšenice, žito, oves, boby, hrách, čočka, vikev, mouka a mlýnské výrobky).⁶⁴ Protože maďarská zemědělská cla do značné míry znemožňovala jakýkoli dovoz zemědělských výrobků z ciziny, bylo zřejmé, že toto opatření – opět interní povahy jako u obrátové daně – je pro Maďarsko, ale i pro ostatní agrární státy jihovýchodní Evropy vysloveně nevýhodné.

Maďarská vláda se pokusila znemožnit schválení předlohy o minimalizovaných clech na zemědělské výrobky v jeho původní podobě. Maďarský premiér Bethlen poslal 10. 6. 1926 Ed. Benešovi dopis, ve kterém mu sdělil, že připravovaná cla jsou prohibitivní a že v případě jejich schválení „... toute base réelle serait enlevé à la conclusion d'un traité douanier entre nos deux pays“.⁶⁵ V Praze zakročil maďarský vyslanec. Prohlásil, že pokud by byl zákon přijat v nezměněné podobě, znemožní to dohodu a povede k celní válce.⁶⁶ Pokusem zastrašit partnera byla kampaň v Británii, kde Maďari přesvědčovali patřičná místa, že by to měl být britský obchod, kdo zaujme pozici, již ČSR po zavedení minimalizovaných cel ztratí. Maďarští exportéři doma útočili na vládu a žádali odvetná opatření.

Československá strana naopak dala najevo, že právě po schválení celního zákona je připravena k jednání. Ed. Beneš napsal 3. 7. 1926 hraběti Bethlenovi, že zákon nebylo možné ovlivnit, ale že stanovená cla nejsou prohibitivní a že československá vláda je ochotna jednat.⁶⁷ Maďarskému vyslanci v Praze bylo sděleno, že československá zemědělská cla jsou podstatně nižší než maďarská cla textilní a že jejich účinek mohou prozkoumat experti při obchodně politickém jednání. Na důkaz dobré vůle bylo vyclívání maďarských výrobků podle zákona 109/1926 odsunuto o 1 měsíc.⁶⁸ Vzhledem k tomu, že dosavadní režim končil v srpnu 1926, československá vláda navrhla, aby byla nejdříve provedena provizorní úprava hospodářských vztahů a pak teprve aby se přistoupilo k jednání o řádné obchodní a tarifní smlouvě. Věcný a korektní tón argumentace zakrýval podstatu československé odpovědi – jsme připraveni, souboj může začít. Zároveň se vypracovala argumentace k obhájení agrárních cel. J. Friedmann při rozhovoru s maďarským vyslanectvím poukazoval na to, že Československo musí ročně dovážet 30–40 tisíc vagonů obilí a že si nemůže dovolit cla, která by tento dovoz znemožnila a vystavila tak obyvatelstvo nebezpečí hladu.⁶⁹ Zemědělská rada ve svém memorandu, zasláném ministerstvu zahraničních věcí, uvedla, že zavedená cla činí asi 1/4 ceny dováženého zboží a že jejich úroveň je podstatně nižší než úroveň cel průmyslových. Zdůraznila, že maďarská zemědělská cla jsou podstatně vyšší u obilí a přímo horentní u tuků, másla, sádla a margarínů. Na závěr bylo řečeno, že československá zemědělská cla jsou nejnižší ve střední

⁶⁴ SZN 1926, č. 138.

⁶⁵ AFMZV, IV. sekce, krab. č. 929, sl. 8, č. 102608/26.

⁶⁶ AFMZV, Telegramy odeslané 1926, č. 700–701.

⁶⁷ AFMZV, IV. sekce, krab. č. 929, sl. 8, č. 102608/26.

⁶⁸ AFMZV, IV. sekce, krab. č. 929, sl. 8, č. 106471/IV/26; dopis z 10. 7. 1926.

⁶⁹ AFMZV, IV. sekce, krab. č. 920, sl. 8, č. 109964/26.

Evropě.⁷⁰ Tato argumentace měla ovšem charakter spíše propagandistický než věcný. Celní ochrana státu, jehož hospodářství není v některém odvětví soběstačné, nemůže být stejná, jako celní ochrana státu, který je v daném odvětví s to nejen krýt potřeby vnitřního trhu, nýbrž i vývozu. Podstata věci, jak se ozřejmí ještě dále, ostatně nespočívala v minimalizovaných clech, nýbrž ve vnitrostátních opatřeních (obratová daň, dovozní listy, povolovací a kontingentační řízení), zvyšujících celní bariéru.

Během výměny názorů ubíhal čas a blížilo se datum, po němž měla přestat platit trianonská obchodně-politická ustanovení. Narychlo uzavřena prozatímní dohoda z 28. 8. 1926⁷¹ zabránila bezesmluvnímu stavu, oba státy si na jejím základě poskytovaly nejvyšší výhody a Československo se zavázalo, že dovoz zboží z Maďarska, pokud spadá do sféry povolovacího systému, bude prováděn loyálně.

Dohoda z 26. 8. 1926 nebyla provizorní jen svým názvem a dobou platnosti do konce r. 1926. Daný stav ani jednu z jednajících stran neuspokojoval, neboť usilovaly o rozvoj hospodářských styků za podmínek mnohem výhodnějších. Pro obě to byla otázka eminentní důležitosti — československý vývoz do Maďarska představoval v letech 1924 a 1925 asi 6–7 % celkového vývozu, u některých jednotlivých položek byl tento podíl dokonce ještě podstatně vyšší. Tak u dříví činil 25 %, uhlí 11 %, nerostů 22,5 %, prskyřic a gum 14 %, bavlny a bavlněného zboží 13 %, lněné příze 9 %, vlněné příze mykané 48 %, vlněných tkanin 13 % atd.⁷² Podíl vývozu do Československa na celkovém exportu maďarském byl ještě výraznější, reprezentuje v letech 1924–1925 asi 24 % a v r. 1926 asi 15 %. I na maďarské straně byla řada odvětví takřka existenčně závislá na odbytu v ČSR. Suma exportu do ČSR u mouky představovala 31 %, u kukuřice 66 %, u žita 25 %, pšenice 29 %, ovčí vlny 36 %, semen olejnatých 49 %, krav na chov 39 %, vepřů ve váze nad 70 kg 27 %, volů k výkrmu 74 % atd.⁷³⁻⁷⁴ Obě strany tedy na pokračování hospodářských styků zájem nutně mít musely, bylo ovšem třeba vzájemně zredukovat překážky, jež si v polovině dvacátých let vzájemně zbudovaly — československý průmysl potřeboval prosadit snížení maďarských cel, maďarští exportéři zase žádali snížení celních bariér čs. agrárnícké provenience z let 1925–26. Na československo-maďarské debaty kolem obchodní smlouvy byla bedlivě zaměřena pozornost ostatních států s nimiž simultánně obě země jednaly v obdobné záležitosti a z československého hlediska to byl navíc precedens pro bezprostředně připravované rozhovory s Rumunskem, Jugoslávií i dalšími agrárními státy; byly tudíž vedeny způsobem náležitě skrupulózním s uvážením co největšího počtu eventualit. Problematickou je zejména skutečnost, že o uzavření dohody na obou stranách všemožně usilovali exportéři a že uspokojení jejich zájmů mělo být dosaženo na úkor dovozců. Českoslovenští průmyslníci žádali ústupky od agrárníků, zemědělské, zvláště mlynářské organizace proti jejich požadavkům ostře protestovaly, zatímco v Maďarsku naopak se dožadoval obětí velkostatek od průmyslu.

⁷⁰ AFMZV, IV. sekce, krab. č. 929, sl. 5, č. 117042/IV.

⁷¹ SZN 1926, č. 162.

⁷² J. Skorkovský, Obchodní smlouva mezi Československou republikou a Maďarským královstvím, ZP 1927, 953.

⁷³⁻⁷⁴ Tamtéž, 954.

Čs. mlynářské organizace argumentovaly tím, že je třeba žádat stejnou ochranu jakou má maďarský mlynářský průmysl a zemědělství.⁷⁵

Cesta k dohodě závisela na tom, zda rezervy kompromisů, na obou stranách pro jednání přichystané, se ukáží dostačujícími. Představitelé čs. obchodní politiky si byli vědomi, že československé ústupky budou muset jít mimo rámec minimalizovaných cel, předseda národohospodářské sekce MZV J. Friedmann proto již předem shledával koncese jiné, jež by v průběhu jednání bylo možno nabídnout. Tak ministerstvo zemědělství dalo souhlas k tomu, aby obrátová daň na mouku byla případně o 3 Kč snížena a Národní banka svolila, aby se za maďarskou mouku platilo valutami.⁷⁶ Maďarská delegace dala najevo, že je ochotna akceptovat minimalizovaná cla, za předpokladu ovšem, že jejich vliv bude redukován zrušením dovozních listů. U výrobků minimalizovanými cly nechráněných (hrozinky, rajčata, koně, víno, paštiky, zmrazené maso, konzervy) žádala cla snížit a navíc vývoz maďarského vína do Československa měl být neomezený. Jednání se vleкло a jeho stav koncem roku nebyl uspokojivý. Ve svém záznamu z 11. 12. 1926 napsal J. Friedmann, že vzhledem k připravovaným rozhovorům s Jugoslávií je třeba dohodu s Maďarskem uzavřít urychleně. Zdůraznil, že jednání nesplní účel, „... kdyby nebylo dosaženo jistého dalšího snížení v maďarských clech v některých oborech, aby investiční program maďarský a zakládací činnost mohla být ne-li zastavena, tož aspoň zpomalena“.⁷⁷ Žádal změnu v dosavadních instrukcích, neboť na obou stranách se vytvořil blok vzájemných požadavků, neřešitelný již projednáváním jednotlivých položek, nýbrž jedině dalšími ústupky. Porada hospodářských ministrů čs. vlády však rozhodla, že v jednání se má pokračovat na dosavadní základně a pokud by cíle nebylo dosaženo, předloží se problém k projednání vládě. Zvláště mlynářské kruhy znovu a znovu přicházely s protesty proti jakýmkoli ústupkům.

Podklady o průběhu jednání po začátku roku 1927 jsou poměrně skromné a nedovolují sledovat jednotlivé taktické manévry, vedené nejdříve na zasedáních v Praze a posléze v Budapešti. Úporný duel byl nakonec přece jen završen dohodou v podobě rozsáhlého smluvního komplexu, podepsaného 31. 5. 1927.⁷⁸ Vládnoucí kruhy obou států dospěly k závěru, že regulaci vzájemných styků potřebují tak naléhavě, že kompromis je nevyhnutelný. Jeho postatu lze vysledovat ze souboru podepsaných a ratifikovaných dohod. Československo-maďarská obchodní smlouva se skládala ze smlouvy rámcové na principu nejvyšších výhod a tam, kde to bylo výhodné pro obě strany, na principu parity. Nejdůležitější její součástí byla příloha A, upravující cla československého celního sazebníku a příloha B, která modifikovala cla sazebníku maďarského. Přílohy C–G se týkaly právního nakládání s podniky výrobními a dopravními, železniční dopravy, pohraničního styku, vzájemné podpory při celním řízení a dalších celních otázkách a celek byl uzavřen obvyklým závěrečným protokolem.⁷⁹

⁷⁵ AFMZV, IV. sekce, krab. č. 926, sl. 7, příl. k čj. 172829/IV. Rezoluce manifestační schůze mlynářstva z 16. 11. 1926.

⁷⁶ AFMZV, IV. sekce, krab. č. 929, sl. 8, č. 164687/26.

⁷⁷ AFMZV, IV. sekce, krab. č. 930, sl. 2.

⁷⁸ SZN 1972, č. 120.

Rozbor přílohy A svědčí o tom, že Československo vyšlo Maďarsku vstříc v oblasti cel několikerym způsobem. Nesnížilo sice cla minimalizovaná, ale přistoupilo na vázání celé řady celních položek pro zemědělské výrobky (paprika, pšenice, žito, boby, mouka a mlýnské výrobky, zelenina, dobytek, drůbež, živočišné výrobky, potraviny), některé druhy zboží z gumy a kaučuku, dříví a železa, elektrické žárovky a některé chemikálie. Kromě toho snížilo celní tarif zejména u kukuřice, vinných hroznů, zeleniny, vín, vepřového masa, uherského salámu, konzerv, osvětlovacích těles atd. Ještě závažnější však byly ústupky, zregulovavši výši minimalizovaných cel. Československo se zavázalo upravit systém dovozních listů (úprava jejich nepřevoditelnosti, stanovení maximální doby jejich platnosti, stanovení surovinové hodnoty mouky nebo mlýnských výrobků atd.) a snížilo obratovou daň na mouku a mlýnské výrobky z 11 Kč na 8 Kč.⁸⁰ Maďarsko přistoupilo na vázání cel u mléka, třešní, piva, dříví, dřevěného uhlí, chemikálií a některých druhů papíru. Celní slevy byly Československu poskytnuty především u zemědělských výrobků (šunka, šunkové konzervy, smetana, zelí, liptavský sýr, chmel), dále u výrobků spotřebního průmyslu (dřevěné zboží, papírenské, jablonecké zboží, textil, sklo, kameninové, hliněné a porcelánové zboží, knoflíky, kožené zboží, obuv) a v neposlední řadě i u výrobků kovoprůmyslu (zboží pro domácnost a hospodářství, železní materiál, stroje, přístroje a zařízení).⁸¹

Srovnání těchto vzájemných koncesí svědčí o tom, že zmíněné rezervy k dosažení dohody byly na obou stranách dostatečné. Československá strana snížila celní sazbu pro celou řadu zemědělských výrobků, nespadajících do rámce minimalizovaných cel, a omezila účinek ochrany vzniklé zavedením dovozních listů a obratové daně. Maďarský partner snížil některé sazby na zemědělské výrobky a přistoupil na redukci cel u početných položek průmyslového zboží.

Lze říci, kdo vyšel z tohoto střetnutí vítězně? Z hlediska celkového rozvoje vzájemných styků bylo sice r. 1927 dosaženo nejvyššího obratu zahraničního obchodu ČSR s Maďarskem, ale v dalších letech již začal pokles, jehož objasnění nelze omezit jen na oblast celně tarifní. Na první pohled by se zdálo, že výhody získal československý vývoz, jehož vzestup se projevil značným aktivním saldem obchodní bilance, pozornější pohled na statistiky však ukáže, že československý export od r. 1927 klesá a že pod tlakem domácí výroby i zahraniční konkurence v Maďarsku musí vyklízet jednu pozici za druhou. Naproti tomu maďarský vývoz do Československa zůstával přibližně na stejné úrovni. Začala se měnit jeho struktura — značně byl omezen dovoz mouky a mlýnských výrobků a vzrostl dovoz dobytka a vepřového sádla.

Obchodní smlouva z r. 1927 uzavřela úporné a dlouhé úsilí o normalizaci ekonomických vztahů mezi oběma státy z pozic často protichůdných a pro jejich další rozvoj vytvořila předpoklady dosti příznivé. Obchodní styky na jejím základě fungující byly však v dalších letech výrazně poznamenány postupující výstavbou nových vnitřních i zahraničních trhů obou

⁷⁹ Viz J. Skorkovský, *Obchodní...*, 955–960.

⁸⁰ *SZN* 1927, č. 122.

⁸¹ J. Skorkovský, *Obchodní...*, 958.

zemí v jejich buržoazně nacionalistické podobě, určené politickými a hospodářskými zájmy vládnoucích kruhů, a celkovou světovou ekonomickou situací, jež už záhy dospěla ke krizovému přelomu dvacátých a třicátých let.

Struktura československého obchodu s Maďarskem v letech 1924 a 1929*

V ý v o z

Druh zboží	1924		1929	
	mil. Kč	% vývozu do Maď.	mil. Kč	% vývozu do Maď.
Suroviny (celní třídy XVa, XVb, XVII, XX)	324,7	29,5	573,—	44,9
Textilie (celní třídy XXII—XXVI)	595,1	52,4	472,2	36,2
Ostatní spotřební zboží (celní třídy XXIX, XXXII, XXXIV, XXXV)	69,6	6,1	163,1	12,5
Kovodělné výrobky (celní třídy XXXVIII, XXXIX, XL, XLI)	76,—	6,7	94,1	7,2
Chemické výrobky a látky (celní třídy XLVI, XLVII)	12,8	1,1	18,9	1,4

Struktura československého obchodu s Maďarskem v letech 1924 a 1929*

D o v o z

Druh zboží	1924		1929	
	mil. Kč	% dovozu z Maď.	mil. Kč	% dovozu z Maď.
Zemědělské výrobky (celní třídy VI, VII, VIII, IX, X, XI, XIII, XIV)	745,8	84,8	787,1	81,5
Z toho: obilniny	617,5	69,8	382,9	39,5
dobytek jatečný a tažný	54,3	6,2	229,4	23,8
Textilní suroviny a výrobky (celní třídy XXII, XXIII, XXIV)	46,9	5,3	59,4	6,1
Kovodělné výrobky (celní třídy XXVIII, XXXIX, XL, XLI)	13,6	1,5	19,1	2,—

* Vypočteno podle údajů obsažených ve sbornících Zahraniční obchod Republiky československé, Praha, 1920—1938.

Výměna zboží mezi Československem a Maďarskem v letech 1920—1929* v mil. Kč**

Rok	Celkový obrat	Dovoz mil. Kč	%	Vývoz mil. Kč	%	Obchodní bilance mil. Kč
1920	3.196,2	658,1		2.538,1		+ 1.880
1921	4.042,2	932,7		3.109,5		+ 2.177
1922	2.323,5	696,6		1.626,9		+ 930
1923	1.094,6	354,7		739,9		+ 385
1924	2.014,5	879,7	5,5	1.134,8	6,7	+ 255
1925	2.299,—	1.120,8	6,4	1.178,2	6,3	+ 57
1926	2.256,7	1.028,5	6,7	1.228,2	6,9	+ 200
1927	2.584,8	962,7	5,4	1.622,1	8,—	+ 659
1928	2.316,9	849,2	4,4	1.467,7	7,—	+ 619
1929	2.272,7	967,—	4,8	1.305,7	6,4	+ 339

* Sestaveno podle statistických sborníků Zahraniční obchod Republiky československé, Praha, 1920—1938.

** Údaje jsou uvedeny v nominální výši. Inflační tendence v letech 1920—1922 zkreslily obraz o vývoji obchodu. Pohled na obchodní styky s Maďarskem v letech 1920—1923, vypočtený podle hodnoty Kč v r. 1929, podává tato tabulka:

mil. Kč r. 1929

Rok	Celkový obrat	Dovoz	Vývoz	Bilance
1920	1.534	315,—	1.219	+ 904
1921	1.677	387,—	1.290	+ 903
1922	1.740	509,—	1.231	+ 722
1923	1.079	350,—	729	+ 379

ЧЕХОСЛОВАЦКО-ВЕНГЕРСКИЕ ЭКОНОМИЧЕСКИЕ
ОТНОШЕНИЯ 1918 — 1927

(Характеристика проблематики и эволюции её экономико-политического аспекта)

Резюме

В марксистской научной историографии пока не встречаемся с работами посвященными вопросу чехословацко-венгерских экономических отношений междувоенного периода, рассматриваемому в качестве самостоятельного предмета изучения, требующего, чтобы исследователь учитывал все основные и органические связи отдельных событий с целым комплексом традиций, продолжающихся с времен сосуществования обеих стран в рамках габсбургской монархии, с одной стороны, и следствий разъединения последней, с другой стороны. Экономическим договором с 1927 года разделяются собственно-экономические контакты на два качественно в значительной степени отличающиеся друг от друга периода.

В вводной части статьи проблематика разбивается на методологически обоснованный очередной ряд конкретных вопросов. Основная часть статьи посвящена развитию торгово-политических переговоров между ЧСР и Венгрией на фоне общего развития международного положения. Анализируются экономические клаузулы Трианонского мирного договора и способ их осуществления, дается характеристика объема и ассортимента товарообмена между обеими партнерскими странами и констатируется, что он своей интенсивностью высоко превосходил такие возможные представления, которые могли бы внушать медлительность и сложность официальных переговоров. Это касается особенно послевоенного периода, когда инерционное движение старого венгерского рынка оказывалось еще весьма влиятельным.

Набрасывается содержание переговоров относительно экономической разлуки бывшей монархии, внимание уделяется следствиям конференций в Порто Розо и в Генуе, как они повлияли на дальнейшие взаимоотношения обеих партнерских стран, объясняется отрицательное отношение ЧСР, Малой антанты и Польши к идее средневропейской экономической федерации и чехословацкая точка зрения относительно международного займа для Венгрии.

Приводятся данные по развитию экономического протекционализма, в частности, аграрно, и экономического национализма, начиная с компенсационных и концессионных процедур и конча выработкой новых таможенных тарифов и регулярными торговыми договорами. Анализируется первое соглашение с 1919 года, комплекс соглашений с нератифицированным договором с 1921 года, ансамбль документов по разъединению с 1923 года, временное соглашение с 1926 года, и особенно подробному анализу подвергаются сложные переговоры за регулярный торговый договор, состоявшиеся в 1926—1927 годах, которые осложнились чехословацким аграрным и венгерским индустриальным протекционизмом. Дается анализ договора, подписанного 31-ого мая 1927 года.

**THE CZECHOSLOVAC-HUNGARIAN ECONOMICAL
RELATIONS 1918-1927**

(Characteristics of the Problematics and the Evolution of its
Political-Economics Aspects)

The problematics of the economic interrelations between Czechoslovakia and Hungary during the inter-war period has not yet been studied as a self-contained topic in the Czechoslovak or Hungarian post-war historiography. These must be regarded as an intricate complex of most variable causal lines, in some of which survive the secular traditions, developed under the Habsburgian monarchy, whereas others represent consequences of the latter's disintegration. The most of importance must be attributed, however, to the spontaneous economical contacts of the post-war period, which, in their turn, fall into two qualitatively differing subperiods, distinctly delimited by the Treaty of 1927.

In the introductory part of this paper the problematics is divided into a series of questions, which are arranged with regard to the hierarchy of their relevance. — In the main part the general evolution of the political negotiations between Czechoslovakia and Hungary, concerning commercial affairs is followed on the background of the international situation in general. Economical clauses of the Trianon Peace Treaty are analysed, as well as their filling, the size and assortment of the ware-exchange between the both countries is characterized and the fact is pointed out, that it proceeded far more intensively, than one ought to have attended, if one inferred from the clumsy character of the negotiations; this concerns especially the immediately post-war period, when the continuity of the old Hungarian market still very strong.

In its further paragraphs this paper contains: the headlines of the negotiations concerning the disintegration of the former monarchy, the consequences of the conferences in Porto Rosa and Genoa evaluated as to their influence on the later mutual relations of the countries considered, an explanation to the adversary attitude of the CSR, the Little Entente and Poland toward the idea of a Middle-European economic federation, and to the Czechoslovak attitude towards the negotiations concerning the international loan for Hungary, remarks on the evolution of the economic protectionism, especially in the field of the agrarian policy, and of an economic nationalism, from the compensational and licensing procedures up to the creation of new tariffs of the custom-duties and to new regular economical treaties.

Following agreements and treaties are dealt with: the 1st agreement of 1919, the complex of agreements with a non-ratified treaty of 1921, a set of the disintegrating documents of 1923, the provisional agreement of 1926. At the end follows a detailed analysis of the lengthy and complicated negotiations aiming at a regular commercial treaty, negotiations, that had been presecuted since 1926 til 1927, being seriously complicated with the Czechoslovak agrarian and the Hungarian industrial protectionisms, and that had resulted in a regular Economical Treaty of the May 31st 1927. The Treaty is being analysed in detail.

